

Posudek oponenta disertační práce

Mgr. Veronika Knotková

“Úředníci pražského magistrátu 1900-1950”

**předkládané v roce 2020 na Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy**

I. Stručná charakteristika práce

Veronika Knotková v analytické práci založené na detailním studiu archivních pramenů podává podrobný vhled do personální struktury magistrátu hlavního města Prahy a jejích proměn v období od roku 1900 do 1950. Osvětluje základní aspekty dobové personální politiky, vliv vnějších politických změn i sociálně ekonomických procesů na skladbu a fungování magistrátu, povahu a proměny pracovněprávních vztahů i příslušných legislativních norem. Na příkladu elitní skupiny magistrátního úřednictva, tzv. konceptních (právnických) úředníků, rozebírá postavení a pracovní zařazení zaměstnanců-úředníků, jejich základní rozvrstvení a profesní vztahy, jejich osobní, platové, rodinné, bytové a zdravotní poměry, jejich služební kariéry, společenské postavení a stavovské sebevědomí. Značnou pozornost věnuje problematice disciplinace a kvalifikace úřednictva vyšších kategorií a v neposlední řadě též vztahu vysoké magistrátní byrokracie ke sborům, orgánům a funkcionářům volené městské samosprávy, tedy ke sboru obecních starších, ústřednímu zastupitelstvu, městské radě a starostovi (od r. 1922 primátorovi) hlavního města Prahy. Analytický výklad je doveden až do období 1945 – 1949, kdy se postavení magistrátu a jeho úředníků zásadně změnilo podřízením Ústřednímu národnímu výboru a kdy prosazení modelu tzv. lidové správy vedlo po politickém převratu v únoru 1948 až k úplnému zrušení magistrátu jako svébytné úřední instituce.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Práce Veroniky Knotkové má vyhraněně materiálový a faktografický charakter. Autorčin analytický výklad sleduje nicméně jasnou koncepci a logickou strukturu, která spíše než z v Čechách obvyklých vzorců popisných či strukturálních dějin (městské) správy vychází z klasického sociologického pojetí byrokracie Maxe Webera a jeho následovníků. Knotková sice v posuzovaném textu omezuje teoretické reflexe na nejnútnejší minimum, je si však plně vědoma širšího historiografického kontextu svého bádání a bezpečně se orientuje v příslušné odborné literatuře od M. Webera, Ch. W. Millse, R. Michelse a R. K. Mertona přes prvorepublikové pražské sociology J. Mertla a I. A. Bláhu až po Jana Kellera a pověstné Parkinsonovy zákony. Její práce má proto vědeckou úroveň a především také nespornou poznávací hodnotu. Její původnost a faktografický přínos nadto umocňuje ojedinělá znalost široké škály archivních pramenů, jíž autorka efektivně využívá (viz níže). Výsledkem je mimo jiné inovativní obohacení práce o výrazný prosopografický rozměr, který účelně a smysluplně doplňuje pohled historicko sociologický a správně historický. Disertace tedy zcela vyhovuje nárokům kladeným na kvalifikační práce této kategorie.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. *Struktura argumentace.*

Osobitě uchopení tématu, zvolený způsob výkladu a postup argumentace jsou v rámci „žánru“ disertační práce plně akceptovatelné. Obsah je členěn logicky a velmi přehledně, podán je jasně a srozumitelně. Jistá pochybnost snad může vyvstat pouze nad zařazením kapitoly II. 2 Právní úředníci a poválečná retribuce (s. 55-81). Možná mohla být přiřčena spíše za kapitolu III. 7 Disciplinace úředníků, i když ani zde návaznost na podkapitolu III.7.2 Disciplinární řízení a potíže s disciplínou (s. 173-191) není ideální. Závažnější povahy je připomínka, že autorka svým sociologickým přístupem uvádí čtenáře přímo „in medias res“ do vnitřního světa magistrátního úřednictva, hovoří o interních vztazích, o poměrech zaměstnanců a také o reformách magistrátu, operuje pojmy referát, odbor, magistrátní úřadovna, prezidium, představený ad., aniž je předtím podána alespoň nejstručnější informace o organizační struktuře tohoto byrokratického orgánu a o přesném obsahu oněch pojmů. I do problematiky zasvěcený čtenář se sotva spokojí s odkazem, že co do organizační struktury je magistrát „popsán v jiných pracích, věnovaných primárně správním dějinám“ (s. 21). Obdobného charakteru je také výtko, že Veronika Knotková vedle kategorie konceptních (právnických) úředníků, na něž se především zaměřila, na mnoha místech svého pojednání operuje pojmy „úřednická elita“, „elitní úředníci“, „elita magistrátu“, avšak nikde přesněji nedefinuje, které úředníky, v jaké kategorii, hodnostním, funkčním či platovém zařazení, do této elity zahrnuje. Z kontextu výkladu lze samozřejmě pochopit, že elitou byli především konceptní (právníčtí) úředníci vyššího hodnostního zařazení, ale patrně nejen oni. Exaktnější vymezení by proto bylo namístě.

2. *Formální úroveň práce*

Po formální a jazykové stránce je posuzovaná práce, tzn. vlastní text i vědecký aparát, na velmi dobré úrovni. Způsob sdělení a stylistického ztvárnění odborného obsahu, ne vždy jednoduchého a místy nezáživného, je jasný, plynulý, logický a pro čtenáře zajímavě podaný. Formální kvalitu textu nijak nesnižuje několik drobných „překlepů“ (např. v datu narození JUDr. K. Blažka 1930 /!/ na s. 148, nebo v předložce od/do roku 1910 na s. 153). Pro případné vydání tiskem by bylo možno pouze doporučit další promyšlené doplnění obrazové přílohy (stávajících 11 položek pro názorné dokreslení textu sotva dostačuje) a též doplnění seznamu literatury o některé další kontextově relevantní tituly.

3. *Práce s prameny či s materiálem*

Silnou stránkou posuzované disertační práce je to, že je v celém rozsahu založena na analýze primárních archivních pramenů. Autorka se díky své archivářské profesi a pracovní specializaci opírá o bezpečnou znalost celé úřední písemné agendy pražského magistrátu včetně konskripčních záznamů a personálních spisů zaměstnanců a tento korpus pramenů pro své téma systematicky vytěžuje. Na mnoha místech tyto základní zdroje doplňuje využitím dobových tištěných pramenů (úředních věstníků, normativních dokumentů, publikovaných rozpočtů města a dalších magistrátních sdělení, denního tisku a periodik) a dokumentů osobní povahy (deníků zaměstnanců, osobních písemných relací, nekrologů ad.). Autorka hojně pracuje s přímými citacemi, nikoli však ilustrativním popisným způsobem, kdy by práce byla souborem citátů propojených vágním autorským textem, nýbrž v logice vlastního fundovaného historiografického výkladu, v němž pomocí citátů účelně dokládá a podtrhuje své badatelské závěry. V souladu s celkovou koncepcí a metodou posuzované práce je, že základním pramenem pro V. Knotkovou nejsou, na rozdíl od všech dosavadních pojednání o pražském magistrátu, úřední zápisy (protokoly) z jednání volených sborů (sboru obecních starších, ústředního zastupitelstva, městské rady), nýbrž osobní spisy zaměstnanců a další personální dokumenty. Vzhledem k množství pramenného materiálu, který je k dispozici (z velké části však dosud bohužel

archivně nezpracovaný a nezpřístupněný) je logické, že autorka při analýze osobních spisů pracuje metodou pramenných sond, zaměřených buď na typické příklady běžné dobové úřední praxe, nebo naopak na případy nějakým způsobem vybočující z magistrátního normálu. Díky tomuto přístupu mimo jiné v rámci monografie vznikla řada velmi zajímavých biogramů klíčových osobností z řad úřednické elity pražského magistrátu. Veronice Knotkové se tak podařilo výrazně „zaldnit“ dějiny moderní pražské městské správy. To samo o sobě dává autorčinu pohledu novou perspektivu – jde o pozoruhodný (a zatím ojedinělý) „pohled zevnitř“ do organismu magistrátu a do činností a rolí jeho klíčových výkonných zaměstnanců (nikoliv politiků a volených funkcionářů).

4. *Vlastní přínos*

V tom, co bylo právě řečeno, spočívá hlavní přínos práce V. Knotkové. Nově otevírá (po nábězích z 20. let 20. století) nadlouho u nás pozapomenuté téma a problém role profesionálního úřednického (byrokratického) aparátu při formování moderních evropských velkoměst a speciálně státních metropolí. Současně se dotýká zásadního problému koexistence a kooperace tohoto profesionálního byrokratického aparátu (jehož kořeny sahají k osvícensko-absolutistickým reformám 18. století) s volenými sbory, orgány a funkcionáři demokratické komunální samosprávy, jež se v podmínkách habsbursko-lotrinské monarchie rozvinula od 60. let 19. století. Knotková věnuje hlavní pozornost podobě a formám této kooperace v republikánské etapě vývoje pražské městské správy v letech 1918 – 1939. Je si přitom vědoma jak vývojové kontinuity magistrátní byrokracie v dlouhé časové perspektivě (minimálně v periodě 1850 – 1949), tak dopadu „modernizačních“ politických a sociálních procesů, které sice neměnily magistrát v jeho organizační a funkční podstatě, avšak promítaly se do snah o jeho reformu, do změn jeho vnitřní struktury, pragmatiky a systemizace funkčních míst, kvalifikačních požadavků, systému platů a požitků, povinností a práv zaměstnanců atd. Exaktně prokazuje, že jako staronový faktor po období relativní vnitřní samostatnosti městských samospráv (1861-1918) vstupují po roce 1919 znovu do hry zásahy státních orgánů (ministerstev, Zemské správy politické) do sféry systemizace a odměňování (platů) magistrátních úředníků. Knotková toto vše demonstruje na jedné, byť klíčové, skupině zaměstnanců pražského magistrátu – na jeho úřednické elitě, kterou po celé sledované období tvořili (především) vysokoškolsky vzdělaní a všestranně kvalifikovaní tzv. konceptní (později právníčtí) úředníci. Na řadě míst zmiňuje, že rozvoj a modernizace metropole a probíhající sociálně ekonomické procesy ovšem již od počátku 20. století začaly ohrožovat výsadní postavení této elitní složky a že jí vyvstala vážná konkurence v kategorii tzv. technických úředníků. Vývoji vztahu mezi právníckými a technickými úředníky se však Knotková meritorně nevěnuje, pozornost soustřeďuje především k podrobnému rozboru postavení a sociální situace skupiny konceptního (právníckého) úřednictva. Podaný přehled úředních pozic, platové a hmotné úrovně, bytových a rodinných poměrů, zdravotního stavu a penzijního zajištění této kategorie úředníků je sám o sobě velmi zajímavý i podnětný pro další výzkum. Totéž platí o podaném rozboru kariér právníckých úředníků, jejich umisťování do konkrétních úřadů a úřadoven, jejich vztahu k voleným členům samosprávy a jmenovitě k starostovi a primátorovi metropole, jejich kvalifikačního hodnocení a disciplinace resp. disciplinárního postihu.

Za důležitý přínos práce V. Knotkové lze považovat také to, že její analýza je dovedena až do poválečného období a do zániku magistrátu v roce 1949, že alespoň v základních rysech a na charakteristických případech (retribuce) je zachycen složitý vývoj, který vedl od reaktivace a očisty starého magistrátního aparátu přes jeho soužití s novým ÚNV až k jeho úplnému zrušení a (dočasněmu) nahrazení systémem tzv. lidové správy. Závěr o neudržitelnosti centralistického modelu meziválečné správy metropole a o jeho logickém nahrazení dvoustupňovým modelem ÚNV/NVP – ONV, byť v nedemokratických podmínkách po roce 1948, je přesvědčivě zdůvodněn, a na rozdíl od dnes obvyklé paušální ideologické negace čehokoli po tomto mezníku, je inspirativní pro další bádání.

IV. Dotazy k obhajobě

Pouze čtyři konkrétní „doplňkové“ dotazy:

1. Dotaz týkající se „autonomie“ magistrátu ve vztahu k volené městské samosprávě po roce 1861: Lze v dochovaných pramenech zachytit, zda a nakolik se pražského magistrátu dotklo nařízené plošné počestění samosprávného úřadování a městského školství po komunálních volbách 1861? Začal tehdy i magistrát úřadovat česky, nebo až později, postupně; nebo úřadoval dvojjazyčně?
2. Jak se odrazilo vytvoření Velké Prahy v početnosti (právníckého) úřednictva a v organizační struktuře magistrátu? Bylo využito úřednictvo připojených předměstských obcí (např. pro obsazení magistrátních úřadoven)?
3. Byly návrhy na reformu magistrátu a diskuse o nich v l. 1928 - 1932 (Hudec, Procházka, Pilz ad.) reakcí na vytvoření Velké Prahy a na problémy správy velkoměsta, nebo byly čistě „vnitromagistrátní“ úřednickou záležitostí a probíhaly víceméně nezávisle na „vnějších vlivech“ ?
4. Považuje V. Knotková za možné provést (za současného stavu poznání) alespoň rámcové srovnání (komparaci) postavení, funkce a proměn magistrátů v Praze a např. ve Vídni? (Pražský regulovaný magistrát byl 1784 zřízen podle vídeňského vzoru; jak to bylo po obecním řádu 1850 a dále po r. 1860? Lze srovnat magistrát a jeho řízení v Praze a ve Vídni ve 20. a 30. letech 20. stol.?)

V. Závěr

Disertace Mgr. Veroniky Knotkové je původní, osobitě badatelsky pojatou a na výzkumu primárních archivních pramenů založenou prací, která představuje cenný přínos k poznání dějin pražské městské správy ve 20. století. S potřebným odborným nadhledem předkládá množství konkrétních informací, namnoze dosud neznámých a v daném kontextu nevyužitých. Nejedná se pouze o nové poznatky v oblasti správních dějin, ale též o závažný příspěvek k historické sociologii pražských městských elit a o podstatné obohacení jejich prosopografie. Závažnost a zajímavost obsahu i kvalita formálního zpracování předurčují posuzovanou práci k tomu, aby (po nepodstatných úpravách) byla vydána tiskem.

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako *prospěla*.

V Praze 7. března 2021

Doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc.